
**В'ячеслав ШИНКАРЕНКО,
Людмила КЛІМОВА**
(м. Дніпро, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ У ПІЗНАВАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Традиційно, подаючи якийсь новий матеріал, дорослі пропонують його дитині в готовому вигляді, підводячи дітей до передбачуваної відповіді. Знання, отримані дітьми в такий спосіб, осмислені й практично завжди міцно засвоюються, і, якщо це необхідно, можуть бути відтворені. Але найчастіше виражається це просто у механічному відтворенні раніше завченого матеріалу. У такому здобутті знань ініціатива самої дитини відсутня, вона не має можливості виявити фантазію, творчість, застосувати знання з особистого досвіду у пошуку розв'язку проблеми. Для того, щоб дитина відчула потребу в отриманні нових знань, почала думати і знаходити шляхи виконання поставлених перед нею завдань, необхідно створити умови, щоб зробити процес пізнання цікавим, захопливим, що змушуватиме дитину брати активну участь у пошуку нових знань, сприятиме її творчій ініціативності та самостійності.

Психологи стверджують, що джерело творчого мислення та його початок – це створення проблемної ситуації, теоретичної чи практичної, що потребує пошуку рішення і, звісно, дослідження. Проблемна ситуація спонукає дитину до прояву пізнавальної потреби, а стимулюючи її, педагоги та батьки можуть керувати ходом здобуття дитиною нових знань. Тобто дорослі (педагоги, батьки) повинні створити всі умови не тільки для засвоєння дитиною системи знань, а й розуміння нею шляхів їх придбання.

Дитина має не просто прослухати якусь розповідь, отримати вказівку чи інструкцію, як вчинити у тій чи тій ситуації, а умовно пережити певні події на рівні гри як основного виду діяльності.

На необхідність спеціального навчання дітей застосування знань у різних ситуаціях вказують дослідження багатьох вчених (О. Андрієтті, О. Голубович, О. Долинна, Т. Дяченко, Т. Ільченко, Г. Іванова, Г. Лисенко, Т. Панасюк та ін). Як стверджує Т. Піроженко, у процесі освітньої діяльності необхідно створювати певні умови, які сприятимуть формуванню у дошкільнят узагальнених механізмів застосування знань. Основна умова – систематичні завдання проблемного характеру та завдання, які вимагають від дітей співвідношення відомих їм способів дій з новими умовами, де відбувається використання цих способів при вирішенні нових конструктивних завдань [4, с. 92].

Так, К. Ушинський писав, що «мислення зазвичай починається з проблеми чи з питання, або з суперечності. Проблемною ситуацією визначається залучення особистості до розумового процесу. У проблемі є невідомі, як би незаповнені місця. Для їх заповнення, для перетворення невідомого на відоме необхідні відповідні знання та способи діяльності, які в людині спочатку відсутні» [5, с. 146].

Як стверджує В. Шинкаренко, проблема – реальний бар'єр на шляху до досягнення і виконання будь-якої діяльності. Автор наголошує, що проблемна ситуація – стан розумової скрути дітей, викликаний недостатністю раніше засвоєних ними знань та способів діяльності для розв'язання пізнавальної задачі, завдання або навчальної проблеми. Інакше кажучи, проблемна ситуація – це така ситуація, при якій суб'єкт хоче вирішити важкі для нього завдання, але йому не вистачає даних, і він повинен сам їх шукати [6, с. 14].

Натомість Н. Галушка впевнена, що проблемна ситуація у своїй психологічній структурі має не тільки предметно-змістовну, а й мотиваційну, особистісну сторони (інтереси дитини, її бажання, потреби, можливості тощо) [3, с. 44].

Учена у своїй статті визначає дидактичні завдання при створенні проблемних ситуацій у роботі з дошкільнятами:

– привернути увагу дитини, пробудити в неї пізнавальний інтерес та інші мотиви пізнавально-дослідницької діяльності;

- поставити її перед такою пізнавальною скрутою, продовження якої активізувало б її розумову діяльність;
- допомогти дитині визначити в пізнавальному завданні основну проблему та накреслити план пошуку шляхів виходу з виниклої скрути;
- спонукати дитину до активної пошукової, експериментальної діяльності;
- допомогти дитині визначити та вказати напрям пошуку найбільш раціонального шляху виходу зі складної ситуації [3, с. 44].

Характерні ознаки проблемності освітньої ситуації виокремлює О. Білан. Це:

- наявність інтелектуального напруження;
- усвідомлення суперечливої ситуації;
- аналіз того, що дитина знає і вміє, і того, що їй необхідно дізнатися для виконання певного завдання [1, с. 143].

За ступенем складності В. Верховинець виділяє чотири рівні проблемності, які використовуються педагогом при організації пізнавально-дослідницької діяльності вихованців:

«1) вихователь сам ставить проблему (завдання) і сам вирішує її при активному обговоренні її з дітьми;

2) вихователь ставить проблему, діти самостійно чи під керівництвом вихователя знаходять рішення; вихователь направляє дитини на самостійні пошуки шляхів вирішення (частково пошуковий метод);

3) дитина сама ставить проблему, вихователь допомагає її вирішити; у дитини формується здатність самостійно формулювати проблему;

4) дитина сама ставить проблему і сама її вирішує; вихователь навіть не вказує на проблему: дитина має побачити її самостійно, а побачивши, сформулювати її та дослідити можливості та способи її вирішення» [2, с. 215].

Науковець наголошує, що варіантів створення проблемної ситуації є кілька. Це може бути:

- «підведення дітей до суперечностей та пропозиція їм самим знайти спосіб її вирішення;
- виклад різних точок зору на те саме питання;

- спонукання дітей робити порівняння, узагальнення, висновки із певної ситуації, зіставляти факти;
- постановка конкретних питань (на узагальнення, обґрунтування, конкретизацію, логіку міркування);
- постановка проблемних завдань» [2, с. 190].

Важливо завжди пам'ятати, що поставлене дитині питання має бути досить складним, щоб викликати у неї труднощі, але водночас посильним, щоб дитина змогла самостійно знайти на нього відповідь.

Загалом можна говорити про шість дидактичних способів організації процесу проблемного навчання (тобто загальні методи), вони являють собою три види викладу пізнавального матеріалу вихователем і три види організації вихователем самостійної пізнавально-дослідницької діяльності дітей:

- 1) монологічний;
- 2) розмірковуючий;
- 3) діалогічний;
- 4) евристичний;
- 5) дослідницький;
- 6) метод програмованих завдань.

Наприклад, вихователь організує з дітьми спільну гру в ході якої штучно вибудовується така ситуація: «До дитячого садка прийшли нові діти (Іграшки), але ліжок для них не вистачає. Із сусідньої кімнати їх необхідно доставити на транспорті (машинка, конячка з возом, корабель)». Дотримуючись заданих умов гри, дитина повинна зрозуміти арифметичну задачу, яка перед нею стоїть: порахувати ляльок, а потім, враховуючи їхню кількість, відібрати відповідну кількість ліжок (безумовно, щоб вистачило всім!). Також подібні педагогічні ситуації можна створювати і з метою морального виховання дітей дошкільного віку. Вони сприяють формуванню розуміння, як вчинити у певних ситуаціях, наприклад, ухвалити рішення, як повести себе щодо однолітків, чим допомогти при здійсненні колективної, спільної справи тощо.

Існують різні способи використання проблемної ситуації під час навчання. Це може бути спонукання дитини до словесного пояснення явищ чи фактів та виявлення їх зовнішньої невідповідності. Наприклад, щодо теми «Опади на Україні», діти самі виділяють

проблему «Чому влітку йде з неба теплий дощ, а взимку холодний сніг? Взимку холодно, вода замерзає. Влітку тепло, опади йдуть у вигляді крапель води». Можливе використання ситуацій із життя, що відбуваються під час практичної діяльності. Наприклад, у процесі вивчення властивостей води в ході експерименту впав і розбився посуд. З дітьми можна обговорити проблему, чому посудина крихка, виділити властивості скла, вислухати і проаналізувати можливості використання у досвіді залізного чи пластикового посуду. А що сталося з водою? (Вона ввібралася в килим, висохла.) Які властивості води тут виявились? Можна варіювати поставлені завдання чи переформулювати поставлені раніше питання. Ознайомлення дітей із такими фактами, які нібито не пояснюються, але, попри це, призвели до постановки нової, не вивченої раніше проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білан О. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Низьковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
2. Верховинець В. Весняночка. *Ігри з піснями для дітей в дошкільному і молодшому шкільному віці*. Київ : Музична Україна, 1989. 5-е вид. 343 с.
3. Галушка Н. Принципи виховання дітей як метод міжпоколінного транслявання етнокультурної спадщини. *Матеріали до української етнології : щорічний збірник наукових праць* / Національна академія наук України; Інститут мистецтвознавчої фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського; Міжнародна асоціація українських етнологів. Київ. 2013. Вип. 12(15). С. 44–49.
4. Андрієтті О., Голубович О., Долинна О., Дяченко Т., Ільченко Т., Іванова Г., Лисенко Г., Панасюк Т., Петрова Г., Піроженко Т., Романко Н., Случинська Н., Трикоз Н. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». Тернопіль : Мандрівець, 2021. 104 с.
5. Ушинський К. Про народність у громадському вихованні. *Виховання і характер. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія* / упорядник Борисова З., Смаль В. Київ, 1990. 652 с.
6. Шинкаренко В. (2021). Участь батьків у підтримці формування життєвих компетенцій дошкільників у освітніх напрямках оновленого державного стандарту дошкільної освіти. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Випуск 13 (45). С. 14–19.